



WSPÓŁCZESNA RODZINA

ASPEKTY SPOŁECZNO-PRAWNE

pod redakcją
Beaty Szluz
Anny Szluz
Magdy Urbańskiej



Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego

IRYNA MYSZCZYSZYN

Przyczyny i formy przemocy psychicznej w rodzinie wobec dzieci na Ukrainie

Wstęp

Spoleczne pojmowanie przemocy jako rodzaju destrukcyjnych stosunków międzyludzkich zmienia się wraz z rozwojem cywilizacyjnym. Doskonalenie wiedzy prawnej społeczeństwa i rozwój norm społeczno-kulturowych zmniejszają poziom tolerancji przemocy oraz próg wyrozumiałości wobec jej sprawców, a także utwierdzają wartość szacunku ludzi względem siebie i własnej godności.

Badanie form i przyczyn przemocy jest niezbędne do tworzenia skutecznej strategii mającej na celu zapobieganie i zwalczanie jej przejawów w różnych środowiskach. Miejscem najbardziej podatnym na przemoc jest rodzina. Należy przy tym zaznaczyć, że w rodzinie jako wspólnocie samodzielnej, niezależnej i często izolowanej niezwykle trudno zdiagnozować przemoc i jej przeciwdziałać.

Przemoc – uwagi wprowadzające

Z punktu widzenia ustawodawstwa ukraińskiego „przemoc psychiczna w rodzinie” określana jest jako „działanie dokonywane przez jednego z członków rodziny, wpływające na psychikę innego z członków rodziny przez obrazy słowne lub groźby, prześladowanie, zastraszanie, w sposób świadomy powodujące emocjonalną niepewność drugiej osoby, niezdadność tej osoby do samoobrony, przez co może być zadana lub została zadana szkoda jej zdrowiu psychicznemu” (Закон України 2002: 1).

W przypadku przemocy psychicznej rodziców nad dziećmi przemoc rozpatrywana jest jako brak miłości i troski o dziecko, poniżanie jego ludzkiej godności lub zaniedbywanie go. Zaniedbanie dziecka przejawia się w chronicznej niezdolności rodziców lub osób opiekujących się nim do opieki, nieokazywaniu dziecku należytego wsparcia, uwagi, troski, niezaspokajaniu jego potrzeb w zakresie odżywiania, odzieży, mieszkania, opieki zdrowotnej, wykształcenia. Brak szeroko pojętej opieki i troski może wyni-

kać z przyczyn obiektywnych (takich jak bieda, choroby psychiczne, brak doświadczenia), ale zdarza się też bez ich zaistnienia. Zaniedbaniem dziecka jest również lekceważenie czynników szkodliwych, a także zachęcenie do zażywania narkotyków i alkoholu, co może powodować u dziecka utratę umiejętności kontrolowania swoich emocji i zachowań oraz naraża je na trwałe uzależnienie (Методичні рекомендації 2015: 55).

Definiowanie przemocy psychicznej jest uwarunkowane towarzyszącymi jej czynnikami. Taka forma przemocy może istnieć zarówno samodzielnie, jak i być częścią innych form przemocy: fizycznej, seksualnej lub ekonomicznej. Sfera psychiczna człowieka cierpi nie mniej niż fizyczna. Ponadto urazy psychiczne mogą powodować problemy fizyczne. Problem z definiowaniem przemocy psychicznej pojawia się, gdy zachodzi potrzeba zróżnicowania przemocy i sytuacji konfliktowych wynikających w trakcie wychowania i trudnych do rozstrzygnięcia. Do głównych kryteriów definiowania konfliktów można odnieść równoprawność pozycji, tolerancyjność względem przeciwnika, poszanowanie godności człowieka i wykorzystanie wobec przeciwnika argumentów obiektywnych.

Długotrwała przemoc psychiczna w rodzinie utwierdza charakterystyczne stereotypy zachowania sprawców i ich ofiar. Sprawca, którym często jest ojciec lub matka, jest autorytetem, osobą bezapelacyjną, niecierpliwą, kategoryczną, zwierzchnią, nieznoszącą sprzeciwu. Ofiarą przemocy, którą najczęściej jest dziecko, ma niską samoocenę, jest osobą niepewną siebie i uzależnioną od innych ludzi.

Dziecko, które doświadcza przemocy psychicznej, w literaturze przedmiotu jest określane jako „dziecko psychicznie pobite”. Do takiego stanu dochodzi wówczas, kiedy rodzice stosują patologiczny model wychowania. Ponadto brak wiedzy pedagogicznej rodziców i egocentryzm rodzicielski nie stwarzają podstaw do kształtowania refleksywnego stosunku względem własnej funkcjonalności rodzicielskiej.

Najbardziej typowe formy niszczącego psychicznie zachowania rodziców wobec dzieci to:

1. odrzucenie - rodzic nie rozumie potrzeb dziecka oraz stworzonej przez nie indywidualnej hierarchii wartości;
2. izolacja - osoba dorosła doprowadza dziecko do izolacji społecznej, kontroluje i ogranicza jego kontakty z przyjaciółmi, kształtuje w nim świadomość tego, że nie może mieć oparcia w nikim;
3. terroryzowanie - rodzic słownie obraża dziecko, stwarzając atmosferę lęku;
4. ignorancja - rodzic pozbawia dziecko pragnienia emocjonalnego i intelektualnego rozwoju osobistego;
5. rozpieszczanie - rodzice doprowadzają dziecko do zachowania społecznego, przez co kształtuje się w nim zdeformowana wyobraźnia o normach społecznych (Алексеєва 2011a: 132).

Wskazane stereotypy kształtują różne formy przemocy psychicznej, takie jak:

1. agresja słowna (wyzywanie, poniżanie, upokarzanie), krzyk;
2. bojkotowanie (nierozmawianie z dzieckiem, aby ukarać je za niegodziwe zachowanie);
3. brak akceptacji i znieważanie poglądów dziecka;
4. poniżanie, nieuzasadniona krytyka;
5. manipulacja uczuciami dziecka lub samym dzieckiem w konfliktach pomiędzy osobami dorosłymi;
6. zastraszanie, groźby;
7. szantażowanie, prześladowanie;
8. wywoływanie poczucia winy, braku pewności siebie;
9. lekceważenie uczuć;
10. izolacja społeczna;
11. ograniczanie kontaktów/relacji z osobami bliskimi (Насильство 2015: 48);
12. traktowanie dziecka jako własności, niewolnika, sługi czy podwładnego;
13. korzystanie z przewagi fizycznej osoby dorosłej, wykorzystanie przewagi fizycznej jako argumentu w sprzeczce;
14. okrucieństwo względem innych istot i ludzi, mających znaczenie dla dziecka (Методичні 2015: 55).

Prócz wymienionych form przemocy psychicznej stosowanej przez rodziców wobec dziecka można wyróżnić te formy przemocy, które mają najbardziej niszczący wpływ w zależności od jego wieku.

Formy przemocy psychicznej wobec dziecka małego:

1. zastraszanie ukaraniem przez Boga, sąd, „mocami zła”;
2. groźenie porzuceniem dziecka, popełnieniem samobójstwa;
3. wyrządzenie krzywdy fizycznej sobie lub innym osobom mającym znaczenie dla dziecka, zwierzętom lub roślinom;
4. niszczenie lub wyrzucenie rzeczy mających znaczenie dla dziecka;
5. oddanie dziecka krewnym, policji, do domu dziecka, szpitala psychiatrycznego;
6. poniżanie dziecka w oczach osób mających dla niego znaczenie, opowiadanie o jego grzechach lub błędach;
7. poniżanie i zawstydzanie dziecka, podkreślanie jego wad (nawet gdy takich wad dziecko nie ma);
8. obwinianie dziecka o własne porażki, niesłuszne uwagi wobec jego zachowania, wykorzystywanie wad i błędów dziecka po to, aby wywierać na nie presję i je szantażować;
9. wykorzystywanie dziecka jako pośrednika i obiektu szantażu w relacjach pomiędzy rodzicami;
10. odmowa zawiadomienia dziecka o decyzji dotyczącej jego odwiedzin czy podjęcia opieki nad nim (Методичні 2015: 56).

Formy przemocy psychicznej wobec dziecka w wieku starszym:

1. bezzasadny ucisk i ograniczenie jego wolności;
2. zakaz zajmowania się ulubionymi sprawami;
3. zakaz relacji z przyjaciółmi i przebywania bez kontroli osoby dorosłej.

Przemoc domowa jest skutkiem doświadczeń, które miały miejsce w życiu rodziców, wyobrażeń rodziców o ich powołaniu rodzicielskim, a także indywidualności dziecka. Ryzyko stania się ofiarą przemocy dotyczy:

1. dzieci niechcianych oraz tych, które urodziły się po stracie dziecka;
2. dzieci, które nie były donoszone;
3. dzieci z rodzin wielodzietnych;
4. dzieci z urazami wrodzonymi lub nabytymi, chorych, z niską sprawnością intelektualną;
5. dzieci z zaburzeniami zachowania (nadwrażliwość, impulsywność, hiperaktywność);
6. dzieci zamkniętych w sobie, apatycznych, wymagających;
7. dzieci z przywyczajeniami, które drażnią rodziców;
8. dzieci posiadających niskie nawyki społeczne;
9. dzieci, których wygląd zewnętrzny różni się od innych;
10. dzieci z ciąży, którą ciężko było donosić, lub z porodu, który przebiegał z komplikacjami, które chorowały lub były odłączone od matki w ciągu pierwszego roku życia (Сушик 2014: 386).

Zjawisko przemocy na Ukrainie

W latach 2014–2015 na Ukrainie zostały przeprowadzone badania socjologiczne dotyczące problemu przemocy. W pierwszej części badań wzięło udział 1800 respondentów w wieku od 18 lat, w drugiej części badań uczestniczyło zaś 1800 respondentów w wieku od 12 do 17 lat. 65% dzieci w wieku od 12 do 17 lat zadeklarowało, iż doznało co najmniej jednej formy przemocy (55% - dziewczyny, 45% - chłopcy) (Насильство 2015: 7).

Tabela 1. Ilościowa diagnoza przemocy według form

Forma przemocy	Wskaźnik ilościowy (wiek od 12 do 17 lat)
1	2
psychiczna	45%
fizyczna	27%
ekonomiczna	25%
seksualna	21%
fizyczna i psychiczna	19%

1	2
doznało co najmniej jednej z form przemocy	65%
doznało wszystkich form	4%
nie doznało żadnej formy przemocy	35%

Źródło: Насильство 2015: 7.

Respondentów w wieku od 18 do 29 lat, którzy zadeklarowali, że w dzieciństwie doznali przemocy w rodzinie, było 85%. Dzieci, które doświadczyły przemocy domowej w dzieciństwie, było 65% (Насильство 2015: 7). Na tej podstawie można przypuszczać, że poziom przemocy na Ukrainie zmniejszył się lub dzieci z większą tolerancją akceptują przemoc w rodzinie, uważając ją za zjawisko normalne.

Według przeprowadzonych badań najpowszechniejsza okazała się przemoc psychiczna. Z przemocą psychiczną spotkała się prawie połowa respondentów (45%) w wieku od 12 do 17 lat. W ich życiu miała miejsce przynajmniej jedna z wymienionych sytuacji:

1. były wyzywane w domu, poniżane przez użycie obraźliwych słów;
2. w domu panowała agresja wobec dziecka (dotycząca domowników, a także zwierząt);
3. jeden z rodziców (opiekunów) lub domowników w czasie kłótni zmuszał dziecko do opowiedzenia się po jego stronie;
4. z powodu konfliktu w domu dziecko chciało uciec, dokonać samookaleczenia lub popełnić samobójstwo;
5. zdarzało się ignorowanie dziecka przez domowników, aby je ukarać;
6. zwracano uwagę, że dziecko za dużo je;
7. dał się zauważyć brak zainteresowania życiem dziecka przez jego rodziców (opiekunów);
8. występowała przesadna kontrola życia dziecka przez rodziców (opiekunów);
9. zdarzało się wzajemne przeklinanie, wyzywanie krewnych, rodziców (opiekunów) w obecności dziecka rodzice (Насильство 2015: 7).

Spośród respondentów, którzy doznali przemocy psychicznej, większość (71%) doznała również przemocy fizycznej. Przemocy psychicznej często bowiem towarzyszy przemoc fizyczna (Насильство 2015: 7).

Systematyzacja różnych form przemocy wskazuje na różnorodność tego zjawiska. W procesie badań przemocy oraz opracowywania skutecznej strategii zapobiegawczej najważniejsze jest ustalenie przyczyn jej zaistnienia. Ewolucji uległ proces badania zjawiska. W przeszłości uważano, że przemoc wobec dzieci jest skutkiem psychopatologii rodziców. Następnie uwaga została skoncentrowana na aspekcie socjalnym, z czego wynika, że ryzyko kryje się w socjalnej izolacji rodziców, co powoduje stosowanie przez nich przemocy wobec dziecka. Następnie przemoc została zinterpre-

towana z zastosowaniem interaktywnego modelu zniszczonych relacji społecznych pomiędzy rodzicami i dziećmi. Naukowcy zidentyfikowali też czynniki ryzyka na poziomie jednostki jako indywiduum, rodziny i społeczeństwa oraz wysunęli hipotezę, że stosowanie przemocy przez rodziców wobec dziecka jest spowodowane nie jednym czynnikiem, ale ich grupą. Naukowcy zauważyli, że istnienie jakiegokolwiek czynnika ryzyka nie generuje przemocy jako takiej, lecz wskazuje na prawdopodobieństwo lub możliwość jej wystąpienia.

Przyczyn okrutnego zachowania rodziców wobec dzieci może być wiele. Przemoc psychiczna może być spowodowana wyobrażeniami rodziców o sobie jako o „złych rodzicach”, nierealistycznymi oczekiwaniami wobec dziecka, tendencją postrzegania postępu społecznego dziecka jako oceny swojej kompetencji rodzicielskiej. Często negatywna ocena siebie jako rodzica prowokuje negatywne zachowanie się wobec dziecka jako źródła niepowodzenia osobistego. Podsumowując, można wyróżnić następujące przyczyny psychicznej przemocy domowej:

1. brak zrozumienia przez rodziców rozwoju osobowości dziecka;
2. brak akceptacji ze strony rodziców indywidualności dziecka, planowanie życia dziecka i chęć zrealizowania celów wobec dziecka za wszelką cenę;
3. wymaganie i oczekiwanie od dziecka rzeczy, które nie odpowiadają jego możliwościom i potrzebom, niedowartościowanie sukcesów dziecka;
4. niezgodność w relacjach osób dorosłych i dzieci;
5. stosowanie różnych metod wychowania przez oboje rodziców;
6. pragnienie uznania w sferze profesjonalnej, ekonomicznej, społecznej i brak możliwości jego osiągnięcia;
7. niezaplanowane zmiany w różnych sferach życia (utrata pracy, choroba, śmierć bliskiej osoby);
8. afekt, brak zdolności kontrolowania osobistego zachowania;
9. przykład własnych rodziców, choroby psychiczne;
10. społeczne stereotypy płci: wyobrażenia o płci w społeczeństwie, społeczno-kulturowe odbieranie płci, co determinuje odpowiednie zachowanie, normy kulturowe, styl ubierania; jakości psychiczne: zdolności, rodzaje działalności, zawód (Бобрь 2011: 36).

Na tej podstawie można twierdzić, że pojawieniu się przemocy sprzyja niezdolność do pokonywania sytuacji kryzysowych. W rodzinie do takiego stanu często dochodzi wówczas, kiedy rodzice rozwodzą się. Rozwód w sposób zasadniczy zmienia relacje pomiędzy rodzicami, a także wpływa na relacje pomiędzy rodzicami a dziećmi. Kiedy dochodzi do rozwodu, dzieci przez dłuższy czas mieszkają w atmosferze napięcia, wzajemnego obrażania, oskarżeń i kłótni, nie rozumiejąc powodu konfliktów, a ponadto mogą dostrzegać w zaistniałej sytuacji swoją winę. Często zdarza się, że rodzice

w sposób aktywny angażują dziecko do udziału w konflikcie, manipulują nim, wykorzystują je dla osiągnięcia korzyści. Rodzice zaczynają ścigać się o miłość dziecka, próbują je przekupić, pozwalają robić rzeczy zakazane przez drugą ze stron. Rodzice, przeżywając ciężkie stany emocjonalne, tracą wrażliwość, stają się obojętni wobec dzieci, co jest przyczyną presji psychicznej wobec nich.

Aspektem, który odróżnia przemoc psychiczną od innych form przemocy, jest trudność w jej zdiagnozowaniu oraz identyfikacji skutków. Najbardziej obiektywnym dowodem przemocy są dla otaczającego środowiska na ogół skutki fizyczne. Skutki przemocy psychicznej w porównaniu ze skutkami przemocy fizycznej, które łatwo spostrzec, są mniej widoczne. Ich dotkliwość nie zależy jednak od rodzaju przemocy. Skutki przemocy psychicznej przynoszą nie mniej dramatyczne konsekwencje. Dzieci, które doświadczyły przemocy psychicznej, często czują się nieszczęśliwe, mają zaburzenia emocjonalne – ich zachowanie może być zarówno przesadnie normatywne, zorientowane na pochwałę, jak i protestująco-zaprzeczące w stosunku do rodziców czy osób dorosłych. Zdarzają się wypadki, kiedy po doświadczeniu przemocy dochodzi do pourazowego zaburzenia stresowego. U dzieci, które doświadczyły przemocy psychicznej, istnieje ryzyko wystąpienia problemów emocjonalnych. Mogą się one przejawiać jako:

1. opóźnienie rozwoju mowy i rozumienia;
2. opóźnienie rozwoju emocjonalnego, infantylizm, niezdeterminowanie, poczucie strachu;
3. zaburzenia snu (bezsenna, nadmierna senność, nieciągłość snu, występowanie koszmarów sennych);
4. zaburzenia somatyczne i psychosomatyczne (wrzody, alergia, otyłość, moczenia nocne, ból brzucha, odczuwanie niepokoju itd.);
5. agresja wobec dorosłych, rówieśników, rodzeństwa; skłonność do niszczenia i przemocy, wybuchy gniewu, agresja wobec otoczenia, przemoc wobec istot słabszych i zwierząt domowych;
6. brak szacunku i zaufania wobec dorosłych (demonstracja lęku przed pojawieniem się rodziców lub przed pójściem do domu, gdzie są obecni rodzice);
7. utrata zaufania wobec świata, nieufność do szczerości udzielanej pomocy;
8. demonstracja pseudodojrzałości (zbyt duża dojrzałość i odpowiedzialność w porównaniu do rówieśników) i pseudoniezależności jako obrony;
9. unikanie rówieśników, chęć bawienia się tylko z dziećmi małymi;
10. strach przed kontaktem fizycznym;
11. niezdolność do dostrzegania własnych sukcesów, przekonanie, że są niezasażone;

12. niskie poczucie własnej wartości, dziecko czuje się niekochane, niepotrzebne;
13. zewnętrzne umiejscowienie kontroli;
14. przygnębienie;
15. lęki;
16. przychyłność (do czyjegoś zdania), miękkość, nadmierne pragnienie łaski i pochwały;
17. niekompetencja komunikatywna, trudności w uczeniu się, brak wiedzy, którą powinno mieć dziecko w odpowiednim wieku; objawy niepełnosprawności intelektualnej wskutek zaniedbania społecznego i pedagogicznego;
18. skłonność do samotności;
19. afektywne odbieranie samotności;
20. psychopatie różnego pochodzenia (narkomania, bulimia, anoreksja i inne zaburzenia osobowości);
21. depresja, próby samobójcze (Алексеева 2011b: 129, Методичні 2015: 71-72).

Zakończenie

Postawy wobec zjawiska przemocy i uznanie tego faktu zależy od różnorodnych bodźców: tradycji kulturowych, świadomości prawnej, osobistego doświadczenia krzywdziciela i ofiary. W różnych środowiskach społecznych kształtują się specyficzne podejścia do przemocy. Większość dorosłych, którzy uciekają się do presji psychicznej, traktują ją jako formę dopuszczalną w relacjach, niezbędną do tego, aby „pokazać dziecku jego miejsce”, dać do zrozumienia, że jest im podwładne, zaszczerpić w dziecku strach. Blisko 1/3 sprawców nie uważa, że w ich zachowaniu kryje się chęć poniżenia innej osoby, by w ten sposób utrzymać dominującą pozycję (Методичні 2015: 56).

Zależnie od norm kulturowych przemoc jest uznawana za naruszenie wolności i godności innej osoby, zmieniają się jednak poziomy i formy przemocy oraz granice ludzkiej cierpliwości. Tradycje kulturowe skłaniają często ofiarę do pogodzenia się ze zjawiskiem przemocy i ukrycia tego faktu. Nie mniej ważnym czynnikiem uznania przemocy jest doświadczenie jej w rodzinie w przeszłości oraz kompetencja prawna. Częstotliwość przekraczania granicy pomiędzy racjonalnym przymusem a przemocą w wychowaniu dzieci zależy od doświadczeń z dzieciństwa. Owo doświadczenie wpływa na ocenę stosowania przemocy. Na tej podstawie można wnioskować, że negatywne skutki przemocy widoczne są natychmiast.

Przejawiają się w postaci stresów, urazów, zaburzeń psychicznych i zmiany zachowań, a także w postaci długotrwałych objawów psychicznych, takich jak: styl zachowania, osądy moralne, akceptacja i reakcja na przemoc w wieku dorosłym.

Obecnie na Ukrainie można dostrzec problem związany z przeciwdziałaniem przemocy. Wynika on przede wszystkim z niedoskonałości prawa i praktyk pracy społecznej mających zapobiegać zjawisku przemocy oraz likwidować jego skutki. W sferze społecznej istnieją trudności powodowane nierzetelnością informacji o przemocy domowej, brakiem centrów koordynacyjnych profilaktyki zjawiska przemocy na poziomie państwowym, niewielką liczbą centrów kryzysowych i centrów rehabilitacji ofiar przemocy, brakiem kompetencji fachowców oraz podstawowej wiedzy dotyczącej pracy ze sprawcami przemocy i grupami „podwyższonego ryzyka” (Криницька 2015: 9).

Praca społeczna z ofiarami przemocy i jej sprawcami jest procesem trudnym i wieloaspektowym. Wymaga wszechstronnej rehabilitacji i pracy profilaktycznej dotyczącej zmiany mechanizmów zachowania, stereotypów, światopoglądu, systemu wartości, samooceny, nabycia odpowiednich umiejętności w naprawianiu efektywnej komunikacji i kształtowaniu relacji partnerskich.

Bibliografia

- Алексеева И., Новосельский И. (2011). *Психологическое насилие. Определение и виды* [w:] О. Байсер, О. Сироватко, Ю. Чемодурова (red.), *Виховання без насилля*. Дайджест 8, Запоріжжя.
- Алексеева И., Новосельский И. (2011). *Специфика эмоционального (психического) насилия и его последствия* [w:] О. Байсер, О. Сироватко, Ю. Чемодурова, (red.), *Виховання без насилля*. Дайджест 8, Запоріжжя.
- Бонь О., Трубавіна І., Тюріна В. (2011). *Причини і теорії виникнення жорстокого поводження з дітьми* [w:] О. Байсер, О. Сироватко, Ю. Чемодурова (red.), *Виховання без насилля*. Дайджест 8, Запоріжжя.
- Сушик Н. (2014). *Сутність, види, фактори виникнення насильства над дітьми в сім'ї* [w:] О. Кікінеджи (red.), *Дитинство без насилля: суспільство, школа, сім'я на захисті про дітей*. Збірн. матер міжнар. наук. конф., Тернопіль.
- Криницька І. (2015). *Сімейне насильство над дітьми як соціальний феномен сучасного суспільства*. Автореф. дис. канд. соціал. наук, Харків.
- Шомак Т. (red.) (2015). *Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство*, Київ.
- Павлаш С., Журавель Т. (red.) (2015). *Насильство щодо дітей в Україні. Всеукраїнське опитування громадської думки*, Київ.
- Закон України „Про попередження насильства в сім'ї” (2002). „Відомості Верховної Ради України” 10.

Reasons of domestic psychological violence against children in a family

Summary

The essence of the domestic psychological violence against children is examined in this article as well as changes in the social treating of this destructive phenomenon, caused by the progressive transformations in social consciousness and by the development of lawful culture of the population.

The most typical forms of psychological violence are determined: verbal offences, swearing, neglect, humiliation, groundless criticism, intimidation, blackmailing, isolation, cruelty, etc.

The reasons of psychological domestic violence are: incomprehension of parents the originality of psychological development of children, a priori determination of parents the life prospects of children and the attempts to achieve them in any case, discrepancy of the aims and means of the upbringing among parents, sudden serious changes in different life spheres (a loss of a job, disease, a death of a close person, affection, etc).

The solution of the problem of psychological domestic violence demands the complex, rehabilitation and prophylactic work with families concerning the changes of behavior mechanism, the system of values, self-appraisal, acquirement of special skills of the organizing communicative interaction and formation of the interrelations that have equal rights.

Keywords: domestic psychological violence against children, forms of violence, reasons of violence